

УДК 811.161. 2'243'23:371.3

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ НАВЧАННЯ ГОВОРІННЯ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Олександра Антонів, Іванна Фецько

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79001 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: antonivl@yahoo.com*

Висвітлено специфіку говоріння як продуктивного виду мовленнєвої діяльності. Вказано на характерні особливості діалогічного і монологічного мовлення під час вивчення українських народних казок в іншомовній аудиторії. Запропоновано типи вправ для розвитку говоріння під час опрацювання текстів українських народних казок на заняттях з іноземцями.

Ключові слова: українська народна казка, українська мова як іноземна, говоріння як вид мовленнєвої діяльності, мовлення, діалог, монолог, мовленнєва ситуація, вправи.

Головною метою навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі є практичне оволодіння нею.

Вільне володіння мовою як іноземною передбачає досконале засвоєння загальноприйнятих чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання (аудіювання), говоріння, читання та письма. Тобто чужоземець розуміє думки інших, передає власні, дотримуючись норм мовлення, вільно читає, грамотно пише, використовуючи мову в різних сферах – комунікативно-суспільній, суспільно-виробничій (навчальній, перекладній), пізнавальній діяльності, а отже, виявляє досконалість у продуктивних (говоріння, письмо) і рецептивних (слухання, читання) видах мовленнєвої діяльності [8: 40].

Основним видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється усна форма спілкування, спрямована на встановлення взаєморозуміння з іншими людьми, на виконання функцій переконання, доказу, на вираження емоційного ставлення до повідомлення, є говоріння [4: 107].

На занятті української мови в іншомовній аудиторії використовують широкий арсенал матеріалів. Здебільшого це тексти різних типів та жанрів. Ефективним засобом навчання говоріння іноземних студентів є тексти українських народних казок, які знайомлять їх у невимушеній формі з особливостями національного характеру, культурою та побутом народу, мову якого вони вивчають.

За своєю природою казка – досить характерний жанр фольклору: вона тісно пов'язана з іншими різновидами народної оповідальної творчості, насамперед з легендою, переказом, які, як відомо, особливо тісно пов'язані з конкретною історією, реальним життям їхніх творців [5: 25].

Говоріння здійснюється у двох формах: діалогічній і монологічній. На основі діалогів і побудовані тексти українських народних казок, де спілкування відбувається між всіма персонажами казки.

Діалогічне мовлення є двобічним. Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера. Іншими словами, обмін репліками не може здійснюватися без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання. Отже, оволодіння діалогічним мовленням передбачає вироблення вмінь говорити та аудіювати, що вимагає від учасників спілкування двобічної мовленнєвої активності та ініціативності. Зважаючи на це, у студентів потрібно розвивати вміння ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника і спонукати їх до продовження розмови [3: 149].

Навчання іноземної мови здійснюється за допомогою організованих у певну систему вправ. Структура системи вправ залежить від мети і завдань навчання з урахуванням усіх факторів, що розвивають психологічні, психолінгвістичні, соціокультурні здібності студентів до іншомовного спілкування [2: 30].

Вправи для навчання діалогічного мовлення можуть бути в основному умовно-комунікативними (визначення форми та змісту мовлення, обмеженість його зразків, відтворення фрагментів спілкування, а не його цілісного процесу, тренувальний характер вправ, здебільшого спрямованих на опанування студентами окремих комунікативних функцій). Але комунікативні вправи також доцільно використовувати, оскільки цілісне спілкування також може обмежуватися однією комунікативною функцією, і така функція може реалізовуватися не на рівні тренування, а в мовленнєвій практиці [9: 30–31]. Для прикладу можна використовувати такі вправи:

1. *Викладач повідомляє студентам про якусь подію з тексту казки. Студенти відповідають на репліки викладача, висловлюючи здивування чи захоплення / обурення.*

2. *Ви приїхали з Лондона до свого львівського приятеля. Вас цікавить український народний фольклор. Сьогодні ваш друг не може супроводжувати Вас у подорожі Львовом, а ви хочете відвідати найбільші книгарні Львова, щоб купити українські народні казки. Розпитайте приятеля, як Вам добратися до цих книгарень.*

Навчання діалогічного мовлення зазвичай починається з відпрацювання різноманітних типів питань. Питання–відповідь, об'єднані загальною темою, складають мікродіалог. Студент повинен бачити навчальну цінність кожного типу питань і послідовність їх уведення. Загальні питання (*Які українські народні казки ви знаєте?*) розвивають вміння слухати і реагувати на сприйняте мовлення стверджувально чи заперечно. Інші питання (*Ви читали українську народну казку „Колобок“?*) закріплюють структуру розповідного речення у поєднанні з коротким питанням. На альтернативних питаннях (*Ви читали українську народну казку „Колобок“ чи казку „Рукавичка“?*) вчать імітації, вибору відповіді і трансформації питання у повну відповідь.

Спеціальні питання (*Які українські народні казки ви читали?*) вимагають від студента елементів творчості у визначенні змісту відповідей і в їхній самостійній побудові [1: 136].

Під час навчання іншомовного діалогічного мовлення необхідно прагнути, щоб діалог відбувався безперервно, як і в процесі спілкування рідною мовою. Увагу співрозмовників варто розподіляти між тим, що говорить партнер, і тим, як треба прореагувати на його слова. Важливо, щоб кожний співрозмовник мав мету (*Доведіть, що цей персонаж казки поведився неправильно. Спробуйте пояснити його поведінку. Погодьтеся зі своїм співрозмовником і знайдіть для цього якомога більше*

доказів). Це спрямовує розмову, мобілізує увагу під час слухання реплік, змушує напружено працювати над підготовкою репліки-реакції.

Для того, щоб підвести студентів до рівня володіння непідготовленим усним мовленням, можна рекомендувати використовувати такі мовні вправи:

- Імітативні – основне завдання полягає в тому, щоб студенти-іноземці відтворили на рівні імітації відпрацьований мовленнєвий зразок. Для того, щоб надати цим вправам комунікативної спрямованості, потрібно супроводжувати вправи настановою: „Погодьтеся чи не погодьтеся зі мною”. Підбирають такі вправи, з якими студенти були б змушені погодитися, повторивши речення, які містять відпрацьовані конструкції, наприклад: *Я купила збірку українських народних казок. Почитаймо її разом! – Добре, почитаймо її разом.*

- Вправи, пов’язані з видозміною зразка. Один із різновидів таких вправ – „помилкові твердження”. Викладач подає альтернативну настанову: „Погодьтеся чи не погодьтеся”. Потім він пропонує вислови, які не відповідають ситуації, наприклад: *Прочитайте текст казки і скажіть, згодні чи не згодні з такими твердженнями: „...”.*

Використовуючи структурно-функціональні типи діалогічної єдності і ситуації, в якій функціонують мовленнєві конструкції, можна знайти різноманітні способи, які стимулюють у студентів потребу поставити питання. Наприклад, початковою реплікою в типовій для діалогу ситуації уточнення є розповідне речення, інформація якого є достатньою: *Я купила збірник. – Який збірник ви купили? – Я купила збірник українських народних казок.*

Серед мовленнєвих вправ виділяють такі різновиди:

- вправи, які навчають підготовленого мовлення: видозміна тексту-зразка, породження самостійного висловлювання за допомогою ключових слів, плану, заголовків та ін.: *Визначте тему прослуханої казки; перекажіть зміст прослуханої казки близько до тексту; складіть план прослуханої казки;*

- вправи, які навчають непідготовленого мовлення: з опорою на джерело інформації (картину, малюнок, фільм тощо), з опорою на життєвий і мовленнєвий досвід студентів: *Придумайте заголовок до тексту казки і поясніть його вибір; що ви думаєте про казку та ін. [4: 113–114].*

Оволодіння іншомовним діалогічним мовленням представляє певні труднощі для студентів-іноземців. Це викликано тим, що діалогічне мовлення об’єднує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання і говоріння. У зв’язку з цим другий співрозмовник має зрозуміти репліку першого та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. Ось тут і виникає гальмування процесу спілкування. Складність полягає в тому, що необхідність сприйняти і правильно зрозуміти першого співрозмовника, з одного боку, і підготувати свою відповідь – з іншого, спричиняє стан роздвоєння уваги і, як результат, неспроможність вести діалог у нормальному темпі за умови недостатнього володіння мовними засобами.

Ще одна перешкода в оволодінні студентами діалогом пов’язана з його непередбачуваністю. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування значною мірою визначається мовленнєвою поведінкою інших співрозмовників. Кожному з них необхідно стежити за перебігом думки співбесідника, часом несподіваним, а така несподіваність приводить до зміни предмета спілкування [3: 156].

Монологічне мовлення є елементом діалогу або групової бесіди з певними особливостями. В умовах природного спілкування монолог є доповіддю, лекцією, виступом. Монологічні висловлювання, як і репліки діалогу, мають бути логічно пов'язаними із загальним контекстом розмови.

Навчання монологічного мовлення відбувається через поступове підведення студентів до побудови непередбачених висловлювань. Студенти можуть виконувати різні ролі (кореспондентів, газетних або телевізійних репортерів тощо), розв'язуючи комунікативні завдання, пов'язані з монологічним мовленням інших студентів [3: 162].

Для того, щоб опанувати особливості як монологічного, так і діалогічного мовлення, використовують низку вправ. Для опрацювання функціональних одиниць монологічного мовлення (монологічних єдностей / мікромонологів) на матеріалі текстів українських народних казок можна запропонувати такі вправи:

- *На одному малюнку ви бачите епізод з української народної казки. Що ви думаєте про нього?*

- *Уявіть собі, що ваш друг їде в Україну до своїх знайомих і там збирається придбати збірку українських народних казок. Як ви думаєте, які вимоги висловить до них ваш друг, коли розказуватиме продавцеві, які саме казки бажає купити?*

Серед вправ для навчання монологів, що складаються з різнотипних функціональних одиниць монологічного мовлення вирізняють такі:

- *Розкажіть вашому співрозмовнику зміст української народної казки, яку ви читали востаннє та яка вам сподобалася / не сподобалася. Поясніть, чим казка сподобалася / не сподобалася, та дайте рекомендацію, чи варто співрозмовнику читати цю казку.*

Варто зауважити, що вправи на переказ цікавіші, якщо слухачі не знають заздалегідь змісту того, що переказують, і цей зміст може бути для них цікавим. Одним з ефективних засобів організації навчального процесу, який підпорядкований ідеї навчання іншомовного спілкування, є рольова гра. Рольова гра має великі можливості, оскільки дає змогу моделювати мовленнєву взаємодію в навчальних умовах. Вважають, що одним з компонентів рольової гри є ситуація, за допомогою якої утворюються умови спілкування, наближені до реальних. Дотримуючись такого погляду, необхідно зазначити, що ситуація повинна передбачати використання певного мовного матеріалу, володіння яким базується на активних мовних навичках [6: 19]. Наприклад, відповідно до ситуації студентам пропонують створити діалог. Для прикладу візьмімо ситуацію „*На вулиці*”. Студенти-іноземці приїхали до Львова і хочуть купити збірку українських народних казок, але не знають, як пройти до книгарні. Основна мета такої гри – навчити студентів-іноземців вести діалог-розпитування на вулиці, використовуючи при цьому певну орієнтовану послідовність діалогу між туристом (запитати перехожих, чи є десь поблизу книгарні; спитати про назву книгарень; на якій вулиці вони розташовані; як пройти до найближчої книгарні) та перехожим (запитати, яку саме книгарню потрібно: з науковою чи художньою літературою; повідомити про найближчі книгарні; сказати, як вони називаються; розповісти, як пройти до книгарні).

На старших курсах, коли рівень володіння іноземною мовою студентів є більш високим, під час проведення рольових ігор викладач подає лише тему дискусії. Студенти самостійно знаходять необхідний матеріал для підтвердження своєї думки. Можна запропонувати рольову гру, коли групу поділяють на команди по 3–4 особи. Одна команда додержується певного погляду, інша – спростовує його. Кожна

команда обговорює аргументи, а також озвучує контраргументи. Потім проводять саму дискусію. Грають дві команди, інші – судді, які повинні розпізнати аргументи і контраргументи, виявити переможця. Перший гравець дає визначення теми, обґрунтовує її актуальність, а також наводить один аргумент. Гравець другої команди ставить йому запитання, коментує цей аргумент, намагаючись спростувати його. І так роблять усі представники команди. Останній гравець команди, що стверджує певну думку, ще раз повторює наведені аргументи і робить висновки, які підтверджують позицію його команди. Судді доводять свою думку, виставляють оцінки і, підсумовуючи результат, визначають переможця.

У такій грі не існує переможених, бо кожен, хто брав у ній участь, зміг висловити свою думку, а також мав можливість вдосконалити свої вміння спілкуватися іноземною мовою і розвинути вміння активно та креативно мислити [10: 47].

Вправи для навчання цілісних діалогів, що складаються з різних за комунікативними функціями мовленнєвих актів, займають провідне місце як на високому, так і на завершальному етапах навчання. Як приклад на заняттях з іноземцями під час вивчення українських народних казок можна використовувати такі вправи:

- *Ви хочете прочитати українську народну казку, але перед вами постала проблема, яку казку обрати. Подивіться на малюнки з різних текстів казок. Обговоріть у парі, якій з цих казок ви надасте перевагу та чому, а які вам не подобаються. Чому?*

- *Прочитайте статтю про українські народні казки. Чи поділяєте ви думку автора?*

У цьому виді вправ, як і в інших, можна також використовувати відео- та аудіоматеріали, які є джерелом для обговорень, дискусій, рольових ігор тощо.

Відповідні вправи з використанням відеоматеріалів будують як озвучування студентами мовлення (реплік) одного або декількох персонажів у відеофрагменті. Озвучування можуть проводити за певними схемами. Перша схема полягає в тому, що студенти проглядають відеофрагмент казки з увімкненим звукопорядком. Потім вони дивляться його знову з вимкнутим звукопорядком, озвучуючи репліки персонажів цієї казки.

Іншу, складнішу, але більш проблемну та цікаву вправу, організують так: студенти спочатку дивляться відеофрагмент казки з вимкнутим звукопорядком, намагаючись здогадатися, які репліки промовляють персонажі цієї ж казки. Після цього знову проглядають фрагмент і озвучують репліки персонажів казки на підставі своїх здогадок. Перед цим доцільно провести у групі обговорення здогадок і припущень та домовитися, як саме треба озвучувати фрагмент за змістом та мовною формою. Потім третій раз переглядають фрагмент, але вже з увімкненим звукопорядком. Студенти зіставляють озвучення з оригіналом, знаходять та обговорюють відмінності та збіги.

Третя схема полягає в тому, що одні персонажі у відеофрагменті української народної казки розмовляють з екрана, а студенти нібито „бесіднують” з ними, подаючи репліки. Доцільно розміщувати субтитри-підказки внизу кадрів. Це ключові слова чи частини речень. Такі підказки допомагають студентам-іноземцям формулювати висловлювання за формою та змістом. Їх наявність робить вправу умовно-комунікативною, повністю або частково керованою. Такі ж підказки доцільні й у вправах

на озвучування відеофрагментів за першими двома схемами. Часто без них озвучування стає взагалі неможливим, особливо на середньому етапі навчання [9: 35–36].

Отже, мета ситуативних вправ – за допомогою зазначених у завданні умов відтворити одну комунікативну ситуацію, в якій може опинитись іноземець. Ці вправи допоможуть іноземцеві швидко адаптуватися в схожих ситуаціях у реальному житті [7: 209].

Отже, навчання говорінню будується на принципах і критеріях, характерних для навчання іноземної мови в цілому. Велике значення для формування мовленнєвої компетенції має засвоєння лексичних навичок говоріння.

Послідовність виконання вправ, починаючи з некомунікативних, потім умовно-комунікативних і закінчуючи комунікативними вправами з рольовим ігровим компонентом, забезпечує неперервне прищеплення навичок спілкування у різних ситуаціях та удосконалення вмінь професійно спрямованого говоріння [2: 35].

1. Демьяненко М. Я. Основы общей методики обучения иностранным языкам : теоретический курс : учебн. пособие / М. Я. Демьяненко, К. А. Лазаренко, С. В. Кислая. – Киев : Высш. школа, 1976. – 280 с.
2. Личко Л. Я. Формування у студентів-менеджерів англословної професійно спрямованої компетенції в говорінні / Л. Я. Личко // Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 30–36.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. – 2-ге вид, випр. і переробл. / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – Київ : Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Методика преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе / Г. И. Дергачева, О. С. Кузина, Н. М. Малащенко [и др.]. – Москва : Русский язык, 1986. – 239 с.
5. Прокопова О. П. Українська народна казка як ефективний засіб навчання і виховання / О. П. Прокопова // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. – № 4. – С. 5–27.
6. Сажко Л. А. використання підстановчих вправ у навчанні діалогічного мовлення / Л. А. Сажко // Іноземні мови. – 1995. – № 1. – С. 19–21.
7. Сослюк О. Ситуативність діалогічного мовлення в лінгводидактичному аспекті / О. Сослюк // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 208–211.
8. Станкевич Н. Види мовленнєвої діяльності в аспекті лінгводидактики / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 40–47.
9. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посібн. / О. Б. Тарнопольський. – Київ : Фірма „Інкос”, 2006. – 248 с.
10. Турчинова Г. В. Навчання монологічного та діалогічного мовлення студентів педагогічних професійно-лінгвістичних спеціальностей / Г. В. Турчинова // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 43–47.

**UKRAINIAN FAIRY TALE AS AN EFFECTIVE MATERIAL FOR
TEACHING SPEAKING IN FOREIGN AUDIENCE**

Oleksandra Antoniv, Ivanna Fetsko

Reflect the specificity of speaking as a productive form of speech activity. Identified the specific features of the dialog and monologue training during the study of Ukrainian tales in a foreign language audience. Types of exercises are proposed for the development of speaking during the working of the texts of Ukrainian folk tales in the classroom with foreigners.

Key words: Ukrainian folk tale, the Ukrainian as a foreign language, speaking as a form of speech, dialogue, monologue, speech situation, exercise.

**УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ СКАЗКА
КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ МАТЕРИАЛ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ГОВОРЕНИЮ
В ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ**

Олександра Антонив, Іванна Фецько

Отражена специфика говорения как производительного вида речевой деятельности. Указано специфические особенности диалогового и монологического обучения во время изучения украинских народных сказок в иноязычной аудитории. Предложены типы упражнений для развития говорения во время прорабатывания текстов украинских народных сказок на занятиях с иностранцами.

Ключевые слова: украинская народная сказка, украинский язык как иностранный, говорение как вид речевой деятельности, речь, диалог, монолог, речевая ситуация, упражнения.

Стаття надійшла до редколегії 9.03.2012
Прийнята до друку 2.04.2012